

STRUKTURA PONAŠANJA DJECE U OBITELJI

ANAMARIJA ŽIC-RALIĆ*

Primljeno: rujan, 2002.
Prihvaćeno: prosinac, 2002.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 376.4-053.2

Istraživanje ima za cilj utvrditi strukturu ponašanja djece u obitelji na osnovi samoprocjene djece i procjene njihovih roditelja. Polazi se od pretpostavke da će utvrđena struktura ponašanja u obitelji djece opće populacije biti značajno povezana s rezultatima djece usporenog kognitivnog razvoja i rezultatima njihovih roditelja na istom instrumentu. Na temelju razine povezanosti moći će se zaključiti jesu li ekstrahirani faktori primjereni za interpretaciju rezultata djece usporenog kognitivnog razvoja.

U svrhu izračunavanja faktorske strukture formiran je slučajni uzorak kojeg čini 778 djece opće populacije, oba spola, u dobi od 8 godina do 15 godina i 9 mjeseci, a za izračunavanje povezanosti utvrđenih faktora s rezultatima djece usporenog kognitivnog razvoja formiran je slučajni uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja (N 161), oba spola, dobi od 7 do 16 godina.

Struktura ponašanja kod kuće ispitana je hrvatskom adaptacijom Skale procjene učenika: Dom i hrvatskom adaptacijom Skale procjene roditelja, koje su dio baterijskog instrumenta Behavior Rating Profile II, BRP-2 (Brown, Hammill, 1990).

Ekološki sustav obitelji, određen ovim instrumentom, opisuje aspekte interakcije roditelja i djeteta koji se odnose na stil roditeljstva, kvalitetu komunikacije, uvažavanje djetetove ličnosti, zadovoljenje emocionalnih i socijalnih potreba djeteta i postignuće u psihosocijalnom razvoju djeteta. Ekstrahirano je pet faktora samoprocjene djece i šest faktora procjene roditelja. Na osnovi izračunatih korelacija utvrđeno je da je svih 5 faktora samoprocjene djece, te 4 faktora procjene roditelja prikladno za interpretaciju rezultata djece usporenog kognitivnog razvoja.

Ključne riječi: ponašanje, obitelj, roditelj, dijete, interakcija, djeca usporenog kognitivnog razvoja

Uvod

Na ponašanje djeteta utječu mnogobrojni čimbenici. Poznato je da obitelj ima iznimno značajnu ulogu u formiranju osobina ličnosti, u socijalizaciji i u postizanju određenog stupnja socijalnog razvoja. Fromm (1984) ističe da je obitelj prvi, odlučujući činitelj u razvoju djeteta. Pritom, društveno okruženje utječe na emocionalne odnose unutar obitelji, njenu strukturu i odgojne ideale.

Zdrav razvoj dječje ličnosti odvija se u stabilnoj obitelji, bogatoj senzornim stimulacijama, intelektualno poticajnoj, emotivno toploj, s brojnim obiteljskim interakcijama u kojima do izražaja dolaze pozitivni stavovi. Nedovoljna briga za dijete ili nedostatak ljubavi glavni su uzroci zbog

kojih se kod djeteta razvijaju društveno nepoželjne osobine i oblici ponašanja kao što su agresivnost, povučenost ili pak pasivnost. Rot (1979) navodi da će djeca iz obitelji u kojima vlada atmosfera međusobnog povjerenja, ljubavi i prijateljstva, kako među roditeljima, tako i u njihovom odnosu prema djeci, vjerojatno u odrasloj dobi biti samostalne osobe, sigurne u sebe, s dobrim socijalnim kontaktima.

Uspješan obiteljski odgoj, razvoj dječje ličnosti te njegova socijalna integracija ovisi među ostalim i o ličnosti, socijalnoj zrelosti, kultiviranosti, duševnoj i osjećajnoj uravnoteženosti samih roditelja (Bergant 1974; prema Bašić, Koller-Trbović, Žizak, 1993). Procesom identifikacije dijete preuzima model ponašanja roditelja

* Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

lja. Poistovjećujući se sa svojim roditeljima, dijete u svoju ličnost ugrađuje socijalne crte roditelja i drugih njemu dragih osoba koje ga okružuju. U slučaju kada dijete nema osobu za koju bi se moglo emocionalno vezati i s njome identificirati, moguće su smetnje u razvoju ličnosti djeteta kao i problemi u procesu socijalizacije. Isto tako, dijete koje će se identificirati sa socijalno neprilagođenim, neuravnoteženim osobama, primitivnim ili čak sklonim kriminalu teže će razviti socijalno poželjna ponašanja.

S druge strane, istraživanja upućuju da individualne osobine djeteta doprinose oblikovanju roditeljskog ponašanja. Tako Sameroff (1975; prema Bašić, 1990) govori o isprepletenosti osobina djeteta s roditeljskim osobinama, što rezultira "individualiziranim minijturnim socijalnim sustavom" u kojem roditelj "oblikuje" dijete, a dijete "oblikuje" roditelje.

U skladu s tim Bronfenbrenner razvija teoriju ekoloških sustava (1979, 1986, 1989, 1993; prema Vasta, Haith, Miller, 1998) koja je utemeljena na pretpostavci da je za razumijevanje razvoja nužno razmotriti međusobno djelovanje jedinstvenih osobitosti djeteta i osobitosti njegove okoline. Među nizom značajki djeteta Bronfenbrenner najvažnijima smatra one razvojno poticajne, odnosno one koje na okolinu utječu na načine koji su važni za dijete. To su ponajprije djetetov tjelesni izgled, socijalne vještine, intelektualne sposobnosti i ličnost. Bronfenbrenner smatra da dijete i okolina neprestano utječu jedno na drugo na dvosmjernan ili recipročan način. U teoriji ekoloških sustava na okolinu se gleda kao na niz međusobno povezanih slojeva, od kojih najneposredniji utjecaj imaju oni koji su najbliže djetetu, a oni udaljeniji utječu na dijete posrednije. Najbliže djetetu je mikrosustav koji uključuje obitelj, školu, crkvu, igralište, kao i odnose koje dijete stvara unutar tih okruženja ili eko-sustava.

Za razumijevanje ponašanja djece potrebno je razmotriti motive i potrebe koje potiču djecu na određeno ponašanje. Poznato je da djeca u obitelji traže zadovoljenje potreba presudnih za njihov razvoj. Erikson (prema Hamachek, 1995) u svom modelu psihosocijalnog razvoja naglašava važnost primjerenih postupaka roditelja u pojedinoj fazi razvoja djeteta.

Među roditeljskim odgojnim postupcima najpoželjniji je autoritativni odgojni stil kojeg obilježava visoka razina topline i razumijevanja (svjesnosti o dječjim potrebama i spremnosti odgovaranja na zahtjeve djeteta) i visoke razine roditeljskih zahtjeva za zrelim ponašanjem (očekivanja odgovornog ponašanja u skladu s razvojnim zadacima u određenoj dobi). Manje učinkoviti stilovi roditeljskog ponašanja su autoritarni, koji uključuje visoku razinu zahtjeva, a nisku razinu razumijevanja, te popustljivi odgojni stil kojeg obilježava visoka razina razumijevanja i topline, ali niska razina zahtjeva na dijete. Pored tih, u literaturi je opisan i indiferentni ili zanemarujući stil koji se očituje u niskoj razini zahtjeva prema djetetu i niskoj razini razumijevanja (Maccoby & Martin, 1983; prema Deković & Robotek-Šarić, 1997).

Pregledom dosadašnjih istraživanja etiopatogeneze u razvojnoj psihopatologiji Vulić-Prtoić (2002) prepoznaje dva dominantna faktora obiteljskih interakcija. Prvi faktor je konceptualiziran u terminima negativnih i neprijateljskih osjećaja roditelja prema djetetu, a opisuje se kroz dimenziju ponašanja i stavova na čijem je jednom kraju prihvaćanje, toplina i razumijevanje, a na drugom odbacivanje i kriticizam. Drugi faktor je konceptualiziran u terminima ponašanja usmjerenih na zaštitu djeteta od mogućih povreda, a opisuje se kroz roditeljsku kontrolu i zaštitu, te s druge strane, autonomiju. Negativna posljedica ovih ponašanja je u upravljanju djetetom i smanjenju njegove autonomije. Rezultati istraživanja Vulić-Prtoić (2002) pokazuju da različiti aspekti obiteljske interakcije značajno pridonose psihopatološkim simptomima u djece. Ispitivani aspekti internaliziranih (depresivnost, anksioznost, somatizacija) i eksternaliziranih (agresivnost) problema najsnažnije su povezani s percepcijom odbacivanja od strane oca i majke. U uzorku dječaka najznačajniji prediktor internaliziranih problema je percipirano odbacivanje od strane oca, a eksternaliziranih odbacivanje od strane majke. Za internalizirane simptome djevojčica najsnažniji prediktor je zadovoljstvo vlastitom obitelji. Djevojčice su u tom smislu više

zaokupljene općom atmosferom u obitelji, kvalitetom komunikacije i interakcije među članovima obitelji, dok su dječaci više usmjereni na pojedinačne odnose s majkom te s ocem. Interakcija djece i roditelja u tom istraživanju mjerena je Skalom kvalitete obiteljskih interakcija (Vulić-Protić, 2000) koja interakciju mjeri na dvije dimenzije: prihvaćanje i odbacivanje.

Kompleksna i dinamična komunikacija u obitelji, također je iznimno važan čimbenik koji utječu na ponašanje djeteta i adolescenta, jer pruža obrazac prema kojim se rukovodi cjelokupna međuljudska komunikacija. Brajša (1991) na uzorku djece starije osnovnoškolske dobi, primjenjujući upitnik «Komunikacija u obitelji» (autora Bašić. J, Brajša P., Mejovšek. M. i Žižak, A.) utvrđuje četiri osnovna faktora obiteljske komunikacije, a to su: komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva, komunikacija u funkciji osiguranja individualnog integriteta, komunikacija u funkciji međusobne suradnje unutar obitelji i komunikacija u funkciji unutarobiteljskog sporazumijevanja. Istraživanje je potvrdilo potrebu slobodnog komuniciranja i osobne neugroženosti kao preduvjeta razvoja vlastitog integriteta i uspješne separacije od roditelja. Utvrđena je značajna proporcionalna međuovisnost komunikacije u funkciji obiteljskog zajedništva i očuvanja vlastite ličnosti unutar obitelji.

Odnos između komunikacije u obitelji i osobne i socijalne adaptacije djece starije osnovnoškolske dobi (7. i 8. razred) ispitala su Bašić i Žižak (1991) na osnovi procjene same djece na upitniku «Komunikacija u obitelji» (autora Bašić. J, Brajša P., Mejovšek. M. i Žižak, A.). Povezanost komunikacije u obitelji i ponašanja djece opisana je na bazi tri para kanoničkih faktora.

Prvi par kanoničkih faktora opisuje obitelj u kojoj se život temelji na podržavanju zajedništva, njegovanju različitosti i samosvijesti svakog pojedinog člana obitelji, gdje je dijete aktivno u obiteljskom životu, čime se doprinosi socijalizaciji djeteta. Eventualni sukobi i problemi pojedinih članova ne rješavaju se kaznom, kritikom ili bilo kakvim uskraćivanjem ljubavi, sigurnosti, vrijednosti, slobode, zabave i drugih pri-

marnih psiholoških potreba. Ovaj opis odgovara tradicionalno-suvremenoj obitelji, kakva se u ovom društvu smatra najpoželjnijom.

Struktura drugog para kanoničkih faktora opisuje obitelji u kojima zajedništvo ima svrhu u boljem zadovoljenju potreba svih članova obitelji. U ovim obiteljima prisutan je otpor prema autoritetu u vrijeme adolescencije, ali nema formalne nediscipline i percepcije lošeg stanja, što upućuje da u ovim obiteljima nema formalnog autoriteta, čime mladi imaju veću slobodu suprotstavljanju autoritetima u sekundarnoj sredini. Ovo je otvoreno-suvremena obitelj koja svoje funkcioniranje gradi na odgovornosti svakog člana. Tako se i djeca nose i ponašaju u skladu sa svojom odgovornošću. Ostvaruje se efikasna socijaliziranost. Efikasnost ponašanja ogleda se u uspjehu u školi kao djetetovoj glavnoj obavezi. Uspješni u školi formiraju adekvatnu sliku o sebi, ne traže svoju afirmaciju kroz dokazivanje na negativnom polju i neprihvatljivim ponašanjem.

Treći par kanoničkih faktora opisuje obitelj s poremećenom komunikacijom u kojoj ponašanje djece označava neefikasnu socijalizaciju. Članovi obitelji ne izbjegavaju komunikaciju, ali su odnosi površni i poremećeni. Roditelji kao modeli nisu garancija uspješne socijalizacije, a poljuljanost odnosa ne omogućuje stvaranje bazične sigurnosti. Djeca se afirmiraju i traže sigurnost izvan obitelji u "lošem" društvu, manifestirajući niz preddelikventnih i delikventnih oblika ponašanja. Efikasnost socijalizacije nije u skladu s očekivanjima za dob, a prisutan je i neuspjeh u školi.

Ispitujući utjecaj komunikacije u obitelji na ponašanje djece, koristeći prethodno naveden upitnik «Komunikacija u obitelji», Bašić i Žižak (1994) utvrdile su da je ponašanje djece moguće predvidjeti na osnovu obilježja komunikacije u obitelji kao što su nedostatna i neiskrena komunikacija, nedostatak zajedništva i individualizam, kritika i omalovažavanje te negativne poruke povezane s različitim odstupanjima u ponašanju djece. Istraživanjem rizičnih čimbenika u komunikaciji roditelj dijete, Bašić i Ferić (2000) na osnovu primjene upitnika «Komunikacija u obitelji» (autora Bašić. J, Brajša P., Mejovšek. M.

i Žižak, A.) zaključuju da nedostatak slušanja, nejasno priopćavanje poruka, neadekvatno rješavanje problema i izbjegavanje razgovora o osjećajima onemogućuju kvalitetnu komunikaciju u obitelji, te ističe potrebu edukacije roditelja u vještinama komunikacije.

Pojava djeteta s mentalnom retardacijom često je "okidač" obiteljske krize prožete snažnim emocionalnim doživljavanjem, narušavanjem očekivanja, nada i planova roditelja koji ne mogu prihvatiti ovo novonastalo stanje (Stone, 1948; Kanner, 1953; Grebler, 1952; Farber i Ryckman 1959; sve prema Teodorović i Levandovski, 1986). Wolfensberger (1967, prema Teodorović i Levandovski, 1986) navodi mogućnost pojave krize osobnih vrijednosti, koja rezultira emocionalnim odbijanjem djeteta.

Međutim, pokazalo se da rad s roditeljima djece s mentalnom retardacijom na njihovom osobnom razvoju doveo do kvalitetnijih odnosa u obitelji i do pozitivnijeg obiteljskog ozračja (Igrić, Bezuk, Morović, 1994; Bezuk, Galešev, Morović, 1995; Igrić, 1999). Ne samo da su roditelji zauzeli pozitivniji stav prema djetetu, nego su smanjeni nepoželjni oblici ponašanja djeteta, posebno neodgovorno i autodestruktivno ponašanje.

Dosadašnja istraživanja ponašanja djece usporenog kognitivnog razvoja u Hrvatskoj u većoj su mjeri bila fokusirana na mjerenje adaptivnog ponašanja (Stančić, Mavrin-Cavor, Levandovski 1984; Mavrin-Cavor & Kocijan, 1987; Mavrin-Cavor, 1988; Igrić, 1990, 1991; Igrić & Stančić, 1990; Igrić & Fulgosi-Masnjak, 1991; Igrić, Žic, Krleža-Barbić, 1992; Stančić & Škrinjar, 1992; Žic, Nikolić, Igrić, 1997), a pritom se uglavnom koristila Skala adaptivnog ponašanja AAMD (Igrić & Fulgosi-Masnjak, 1991) kojom se utvrđivala visina usvojenosti vještina i navika svakodnevnog života i prisustvo nepoželjnih oblika ponašanja. Međutim, Skala adaptivnog ponašanja AAMD ne pravi razliku između ponašanja karakterističnih za školu i ponašanja karakterističnih za kuću, premda obuhvaća obje sfere života djeteta.

Utvrđeno je da djeca s mentalnom retardacijom imaju veće teškoće u adaptivnom ponašanju

nego njihovi vršnjaci bez teškoća u razvoju (Mavrin-Cavor, 1988). Igrić i Stančić (1990) nalaze najviše teškoća u djece s mentalnom retardacijom u usvajanju vještina i navika svakodnevnog života, među kojima posebno u upotrebi novca i u komunikaciji. U odnosu na nepoželjna ponašanja, autorice izvješćuju da su povučeno ponašanje i otpor prema autoritetu najistaknutiji poremećaji u ponašanju.

Utjecaj obitelji na razinu adaptivnog ponašanja ispitivan je u komparacijama između djece s mentalnom retardacijom koja žive u institucijama i one koja žive u obiteljima. Tako Carry & Tompson (1982; prema Russell & Forness, 1985), nalaze manje problema u ponašanju djece koja nisu institucionalizirana. I nalaz Mavrin-Cavor (1986; prema Igrić & Fulgosi-Masnjak, 1991) potvrđuje da adolescenti s lakom retardacijom koji žive u vlastitoj obitelji imaju manje nepoželjnih oblika ponašanja u odnosu na one koji žive u instituciji.

Utvrđivanje razine adaptacije djece do sada se temeljilo na procjeni ponašanja djeteta od strane samo jednog procjenjivača. Na istim varijablama AAMD skale roditelji su procjenjivali na temelju poznavanja ponašanja svoje djece usporenog kognitivnog razvoja u kući, a učitelji na temelju uočenog ponašanja u školi. Razlikama u procjeni nepoželjnih oblika ponašanja u djece s mentalnom retardacijom između roditelja i nastavnika bavile su se Stančić i Škrinjar (1992). Dobiveni rezultati govore o statistički značajnim razlikama u procjeni roditelja i nastavnika u odnosu na otpor prema autoritetu, povučeno ponašanje, neprimjerene navike u kontaktu, sklonost hiperaktivnom ponašanju i neprihvatljivo seksualno ponašanje. Iako su roditelji znatno stroži od nastavnika u procjeni hiperaktivnog ponašanja, globalno je prisutna tendencija blaže procjene ponašanja svoje djece, o čemu govore i istraživači Crawford (1974), Pratt (1989) i Mealor & Richmond (1980) koje autorice navode.

Pregledom istraživanja može se uočiti nedostatak znanstvenih spoznaja o ponašanju djece usporenog kognitivnog razvoja karakterističnom za obiteljsko okruženje, posebno u odnosu na

kvalitetu interakcije roditelja i djece. Budući su s jedne strane poznati brojni faktori koji utječu na obitelj, a s druge strane poznata je učestalija prisutnost nepoželjnih oblika ponašanja u djece usporenog kognitivnog razvoja, postoji potreba za daljnjim istraživanjima međudjelovanja obitelji i djece ove populacije. Potrebna su istraživanja koja bi se temeljila na ekološkoj teoriji, odnosno, koja bi uzela u obzir način na koji su poremećeni procesi i interakcije unutar mikrosustava obitelji djece usporenog kognitivnog razvoja. Ovo je jedno takvo istraživanje u kojem se o ponašanju djeteta zaključuje na temelju prosudbe više sudionika interakcije, odnosno uzima se u obzir samoprocjena djeteta i procjena roditelja, što predstavlja novi pristup u istraživanju ponašanja djece usporenog kognitivnog razvoja u Hrvatskoj. Posebnost ovog istraživanja je uvid u samoprocjenu djece usporenog kognitivnog razvoja o njihovom ponašanju kod kuće.

Istraživanje ima za cilj utvrditi faktorsku strukturu ponašanja djece u obitelji na osnovi samoprocjene djece i procjene njihovih roditelja na varijablama baterijskog instrumenta BRP-2. U istraživanju se polazi od pretpostavke da će utvrđena struktura ponašanja u obitelji djece opće populacije biti značajno povezana s rezultatima djece usporenog kognitivnog razvoja i rezultatima njihovih roditelja na istom instrumentu. Na temelju toga moći će se zaključiti jesu li ekstrahirani faktori primjereni za interpretaciju rezultata djece usporenog kognitivnog razvoja.

Istraživanje je provedeno u sklopu znanstvenog projekta «Edukacija učitelja i integracija djece s posebnim potrebama» čiji je glavni istraživač prof.dr.sc. Ljiljana Igrić. Projekt je odobren i financiran od strane Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, a provodio se na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu.

Metode rada

Uzorak ispitanika

Uzorak djece opće populacije za utvrđivanje faktorske strukture baterijskog instrumenta BRP II

U svrhu izračunavanja faktorske strukture baterijskog instrumenta BRP II formiran je slučajni uzorak kojeg čini 778 djece opće populacije, oba spola, u dobi od 8 godina do 15 godina i 9 mjeseci. Djeca uzorka pohađaju redovne osnovne škole, od 2 do 8 razreda, na području Zagreba, Splita, Slavonskog broda i Požege.

Za utvrđivanje faktorske strukture Skale procjene učenika: Dom uzorak (N 778) čini 403 dječaka (52 %) i 375 djevojčice (48 %). Prosječna dob djece je 11 godina i 7 mjeseci, s tim da su skupine srednje i starije osnovnoškolske dobi ujednačene po broju, a skupina mlađe osnovnoškolske dobi ima manje ispitanika. Najzastupljenija je srednja stručna sprema kod oba roditelja djece iz uzorka. Među majkama podjednako je zastupljena niža i viša/visoka stručna sprema, dok je kod očeva zastupljenija viša/visoka stručna sprema (23 %) u odnosu na nisku stručnu spremu (5 %). Podaci o stručnoj spremi roditelja nedostaju za 23 % ispitanika.

Za izračunavanje faktorske strukture Skale procjene roditelja iz cjelokupnog uzorka djece opće populacije (N 778) formiran je uzorak od 712 učenika, čiji su roditelji odgovorili na sva pitanja u Skali. Uzorak čini 359 dječaka (50,4%) i 353 djevojčice (49,6%), u dobi od 8 do 15 godina i 9 mjeseci, prosječne dobi od 11 godina i 8 mjeseci.

Uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja (UKR)

Slučajnim izborom redovnih škola u s područja Zagreba, Splita, Osijeka, Požege i Slavonskog broda formiran je uzorak djece UKR (N 161), tako što su se ispitali svi učenici usporenog kognitivnog razvoja polaznici tih škola. Uzorak obuhvaća djecu oba spola, 58 % dječaka i 42 % djevojčica, dobi od 7 do 16 godina. Podaci o intelektualnom statusu uzorka djece UKR prikupljeni su iz školskih dos-

jea. Intelektualne sposobnosti mjerene su u trenutku utvrđivanja oblika školovanja ove djece, a ispitivanje je proveo školski psiholog koristeći hrvatsku adaptaciju WISC-a.

Budući da uzorak obuhvaća širok dobni raspon, provjereno je da li ga je potrebno podijeliti u tri dobne skupine; prva, od 7 do 8 godina 11 mjeseci, druga od 9 do 11 godina i 11 mjeseci i treća od 12 do 16 godina. Analizom varijance utvrđeno je da na Skali procjene učenika: Dom nema statistički značajnih razlika ($F(2,158)=.70$; $p=.4986$) između rezultata djece različitih dobnih skupina, te ih je time opravdano promatrati kao jedan uzorak djece osnovnoškolske dobi.

Uzorak djece UKR (N 161) čine djeca s lakom mentalnom retardacijom N=35 (22%), djeca graničnih intelektualnih sposobnosti N=62 (39%) i djeca ispodprosječnih intelektualnih sposobnosti N=64 (40%). Prosječni IQ iznosi 75.83. Analizom varijance utvrđeno je da se podskupine različitog kognitivnog statusa ne razlikuju ($F(2,158)=.68$; $p=.5089$) na promatranoj varijabli Skala procjene učenika: Dom. Prema tome, podskupine različitog kognitivnog statusa mogu se tretirati kao jedan uzorak djece UKR.

Iz prethodno opisanog uzorka djece UKR izdvojen je uzorak djece UKR (N= 123), oba spola, dobi od 7 godina i 3 mjeseca do 15 godina 11 mjeseci, čiji su roditelji popunili Skalu procjene roditelja Uzorak čine djeca s lakom mentalnom retardacijom N= 27 (22%), djeca graničnih intelektualnih sposobnosti N= 45 (37%) i djeca ispodprosječnih intelektualnih sposobnosti N= 51 (41%). Prosječni IQ iznosi 76.11. Analizom varijance utvrđeno je da nema statistički značajne razlike između podskupina različitog kognitivnog statusa ($F(2,120)=.18$; $p=.8367$). Prema tome uzorak djece UKR može se smatrati jedinstvenim, bez obzira na to što je raspon kognitivnih sposobnosti od LMR do ispodprosječnih kognitivnih sposobnosti.

Zbog velikog raspona dobi ispitana je značajnost razlika na Skali procjene roditelja između tri dobne skupine ispitanika UKR (N 123). Utvrđeno je da djeca UKR imaju statistički značajno različite rezultate u ovisnosti o dobnoj skupini (F

(2,120)=6.65; $p<.0020$) o čemu treba voditi računa u obradi i interpretaciji rezultata.

Mjerni instrument

Struktura ponašanja kod kuće ispitana je hrvatskom adaptacijom Skale procjene učenika: Dom i hrvatskom adaptacijom Skale procjene roditelja, koje su dio baterijskog instrumenta Behavior Rating Profile II, BRP-2 (Brown, Hammill, 1990). Pored navedene dvije skale, bateriju čine Skala procjene učenika "Škola", Skala procjene učenika "Vršnjaci", Skala procjene učitelja i sociometrija. Baterija BRP-2 omogućuje procjenu ponašanja djeteta u različitim ekološkim sustavima, i od strane različitih procjenjivača, uključujući samo dijete, njegove roditelje, učitelja i vršnjake iz razreda.

Brown i Hammill (1990) izvještavaju da BRP-2 ima dobru pouzdanost. Čestice skala su homogene i imaju unutarnju konzistenciju. Među preliminarnim pokazateljima valjanosti može se istaći da su čestice svih pet skala reprezentativne, te da su postignuća na skalama u snažnoj korelaciji međusobno i u odnosu na postignuća na drugim mjerama self-koncepta, ličnosti i ponašanja.

Ispitivanje mjernih osobina baterije BRP-2 u Hrvatskoj (Igrić i sur., 1997), provedeno je na uzorku od 210 djece usporenog kognitivnog razvoja (UKR), raspona IQ od 50 do 89, polaznika redovnih osnovnih škola. Najviši dijagnostički standardi utvrđeni su za Skalu procjene učitelja (Cronbach alpha .94) i za Skalu procjene roditelja (.89). Prema Cronbach alpha koeficijentima za Skalu procjene učenika "Škola" (.83) i za Skalu procjene učenika "Vršnjaci" (.81), ove se skale mogu smatrati pouzdanima i koristiti u istraživanjima i dijagnostici. Skala procjene učenika "Dom" ima najnižu vrijednost koeficijenta Cronbach alpha (.76) i može se koristiti u svrhu istraživanja.

U sklopu ovog istraživanja napravljena je analiza pouzdanosti baterije BRP-2 na općoj populaciji djece osnovnoškolske dobi u Hrvatskoj (N=778). Visoka mjera pouzdanosti, Cronbach alpha utvrđena je za Skalu procjene učitelja (.96) i za Skalu procjene roditelja (.88) koje se mogu koristiti u dijagnostici i istraživanjima. Pouzdanost Skale

procjene učenika "Škola" (.79), Skale procjene učenika "Vršnjaci" (.79) i Skale procjene učenika "Dom" (.74) dopušta primjenu u istraživanju.

U ovom istraživanju ponašanje kod kuće procijenila su sama djeca Skalom procjene učenika "Dom" i njihovi roditelji, Skalom procjene roditelja.

Skala procjene učenika "Dom" sastoji se od 20 negativno sročeni izjava koje opisuju neprikladno ponašanje kod kuće. Dijete procjenjuje svoje ponašanje odgovarajući na tvrdnje s Točno ili Netočno. Negiranje tvrdnje donosi 1 bod. Maksimalni broj bodova iznosi 20.

Skala procjene roditelja sadrži 30 negativno formuliranih tvrdnji koje opisuju neprikladno ponašanje djeteta kod kuće. Roditelj procjenjuje da li je takvo ponašanje vrlo uobičajeno za dijete (0 bodova), uobičajeno (1 bod), ne baš uobičajeno (2 boda) ili uopće nije uobičajeno za njegovo dijete (3 boda). Maksimalan broj bodova iznosi 90.

Metode obrade podataka

Za utvrđivanje razlika među skupinama ispitnika, dobivenih u odnosu na jednu ili više nezavisnih varijabli, korištena je jednosmjerna ili dvosmjerna analiza varijance na jednoj ili više zavisnih varijabli.

Latentna struktura Skale procjene učenika: Dom i Skale procjene roditelja određena je faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta, koje su potom rotirane u ortogonalnu varimax poziciju, te interpretirane pomoću standardiziranih faktorskih koeficijenata. Interpretirani su faktori čija je svojstvena vrijednost veća od 1, u skladu s G-K kriterijem.

U svrhu utvrđivanja povezanosti različitih varijabli korišten je Pearsonov koeficijent korelacije.

Rezultati i diskusija

U izlaganju rezultata najprije će se prikazati struktura ponašanja u obitelji, utvrđena na osnovu samoprocjene djece opće populacije, a potom struktura utvrđena procjenom njihovih roditelja. U daljnjem tekstu izložiti će se primjerenost

utvrđene faktorske strukture ponašanja u obitelji za interpretaciju ponašanja djece usporenog kognitivnog razvoja.

Rezultati faktorske analize

Struktura ponašanja kod kuće analizirat će se na osnovi faktorske strukture Skale procjene učenika "Dom" i faktorske strukture Skale procjene roditelja, odnosno na osnovi samoprocjene djece i procjene roditelja.

Faktorskom analizom rezultata uzorka djece opće populacije (N 778) ekstrahirano je 5 ortoblique Faktora Skale procjene učenika "Dom", koji objašnjavaju 42.57 % zajedničke varijance. Nakon rotacije, po veličini svojstvene vrijednosti i postotku ukupne varijance ističu se prva dva faktora skale.

Prvi ortoblique faktor nakon rotacije objašnjava 12.3% ukupne varijance. Definiraju ga varijable koje opisuju kontekst u kojem živi dijete koje se osjeća neprihvaćeno u obitelji (Tablica 1). Samoprocjenom na ovom faktoru dijete svjedoči o stupanju roditeljskog nadzora, discipliniranja djeteta i upravljanja njime. Faktor se može nazvati Faktor DF1 procjene odnosa s roditeljima. Nizak rezultat na ovom faktoru upućuje na prisustvo nezadovoljstva djeteta zbog neuvažavanja od strane roditelja, prezaštićivanja, nerazumijevanja, zanemarivanja i pretjerane kritičnosti roditelja. Negativan pol faktora opisuje odgojni stil u literaturi nazvan autoritarnim. Autoritarni roditelji često koriste prijetnje i kazne, provode strogu kontrolu nad djecom, a da istovremeno uz naređenja ne pružaju djeci i objašnjenja (MacDonald, 1992; prema Vasta, Haith, Miller, 1998). Djeca ovih roditelja lako se uzrujaju, ćudljiva su, agresivna i pokazuju probleme ponašanja. Visok rezultat na faktoru govori da je dijete zadovoljno odnosom s roditeljima, da mu daju dovoljno slobode, odnose se prema njemu s poštovanjem, osjetljivi su na potrebe djeteta, ne gnjave ga, već postavljaju jasne granice, provode vrijeme s njim, ne podcjenjuju ga, obrazlažu svoje odluke i imaju realna očekivanja od njega.

Drugi ortoblique faktor objašnjava 10,2% ukupne varijance nakon rotacije. Po svojstvenoj

Tablica 1. Varijable Skale procjene učenika "Dom" koje čine Faktor DF 1

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
2. Nemam dosta slobode kod kuće.	.6243
3. Roditelji se prema meni odnose kao prema sasvim malom djetetu.	.6045
4. Razmišljam o tome da pobjegnem od kuće.	.5962
1. Roditelji me previše "gnjave".	.5287
17. Roditelji ne provode dovoljno vremena sa mnom.	.4887
18. Roditelji kažu da sam nesnalažljiv i nespretnan.	.4475
35. Roditelji previše očekuju od mene.	.4109

Tablica 2. Varijable Skale procjene učenika "Dom" koje određuju Faktor DF 2

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
51. Kod kuće se neprestano izvlačim od svojih obveza.	.7364
47. Često prekršim pravila koja postavljaju moji roditelji.	.6660
57. Ne slušam kada mi roditelji nešto govore.	.6206
11. Često se prepirem sa članovima obitelji.	.4612

Tablica 3. Varijable Skale procjene učenika "Dom" koje određuju Faktor DF 3

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
15. Kada mi roditelji ne dopuste nešto što želim, potpuno zašutim i uopće ne govorim.	.6613
33. Muče me noćne more i ružni sni.	.6346
49. Stidljiv sam pred prijateljima mojih roditelja.	.6226

Tablica 4. Varijable Skale procjene učenika "Dom" koje određuju Faktor DF 4

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
39. Roditelji mi ne dopuštaju da noć provedem izvan kuće.	.7889
48. Nikada nije po mome kod kuće.	.4652
35. Roditelji previše očekuju od mene.	.3252

Tablica 5. Varijable Skale procjene učenika "Dom" koje određuju Faktor DF 5

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
9. Imam neke prijatelje koje ne pozivam k sebi kući.	.7439
20. Moji roditelji ne prihvaćaju neke od mojih prijatelja.	.5615
12. Moja obitelj ne radi mnogo stvari zajedno, kao što su izlasci ili zajedničke igre.	.3396
11. Često se prepirem sa članovima obitelji.	.3070

Tablica 6. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 1

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
5. Ne sluša naputke	.7347
18. Nerado prima naredbe od roditelja	.7066
4. Prigovara kad mora obavljati zadane kućne poslove	.7008
11. Je lijeno	.6940
28. Ne sluša kada roditelji govore	.6148
2. Ne poštuje pravila koja postave roditelji	.5749
6. Laže kako bi izbjeglo kaznu ili odgovornost	.4503

Tablica 7. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 2

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
21. Premalo govori, neverbalno je	.7465
10. Je stidljivo i drži se roditelja	.6804

Tablica 8. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 3

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
14. Pretjerano traži roditeljsku pohvalu	.7369
29. Zahtjeva pretjeranu roditeljsku pozornost	.7298
30. Pretjerano plače	.5414
19. Je pretjerano osjetljivo na zadirkivanje	.5288

Tablica 9. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 4

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
7. Ima društvo koje roditelji ne odobravaju	.5887
13. Je autoagresivno (čupa si kosu, grebe se do krvi itd.)	.4996
1. Je verbalno agresivno prema roditeljima	.4617
15. Ne mari za osobnu higijenu; pranje zubi, kupanje, češljanje	.3936
6. Laže kako bi izbjeglo kaznu ili odgovornost	.3915

Tablica 10. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 5

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
3. Previše jede, debelo je.	.7471

vrijednosti nakon rotacije bliži je prvom faktoru nego narednim faktorima. Prema varijablama koje ga određuju (Tablica 2) asocira na uspostavljanje komunikacije u svrhu obiteljskog zajedništva uz istovremeno poštivanje individualnih različitosti o kojoj govori Brajša (1991). Nazvan je Faktor DF2 procjene komunikacije Niska vrijednost na ovom faktoru rezultat je nekvalitetne komunikacije između roditelja i djece, gdje roditelji djetetu nameću pravila i obaveze, uz istovremeno zanemarivanje djetetova mišljenja u vezi s tim. Kada djeca ne uviđaju (zbog nedostane komunikacije s roditeljima) potrebu i opravdanost izvršavanja obaveza i ponašanja prema pravilima na kojima roditelji inzistiraju, i/ili kada djeca vide da se ni roditelji ne pridržavaju istih pravila i obaveza, i/ili kada roditelji ne uvažavaju mišljenje djeteta u vezi s tim, biti će sklona ne izvršavati svoje obaveze, ne poštivati pravila, ne slušati kada im roditelji govore, te se s njima prepirati. To govori o nekvalitetnoj komunikaciji u obitelji kojom se ne ostvaruje niti obiteljsko zajedništvo, niti osobni integritet, kao niti dogovor između djece i roditelja. Visoka vrijednost rezultata, odnosno pozitivan pol faktora opisuje kvalitetnu komunikaciju djece i roditelja kojom se postižu međusobni dogovori, uz međusobno uvažavanje. To se ogleda da se dijete ne izvlači od obaveza, poštuje pravila, komunicira s roditeljima i da u obitelji nema čestih prepirki.

Treći ortoblique faktor opisuje 7,2 % ukupne varijance nakon rotacije. Može se nazvati Faktor DF3 procjene emocionalne reakcije djeteta. Niska vrijednost rezultata samoprocjene na ovom faktoru upućuje na prekid verbalne komunikacije s roditeljima u trenutku kada djetetove želje nisu zadovoljene, i na znake emocionalne uznemirenosti i stidljivosti, što ukazuje na nesigurnost (Tablica 3).

Četvrtim Faktorom dijete procjenjuje imaju li roditelji povjerenja u njega, uvažavaju li njegove želje i potrebe, odnosno rukovode li se češće svojim potrebama, pa na dijete postavljaju visoke zahtjeve (Tablica 4). U ukupnoj varijanci nakon rotacije ovaj faktor sudjeluje s 6,1%. Faktor se može imenovati kao Faktor DF4 procjene uvažavanja.

Peti Faktor nosi 6,8% ukupne varijance nakon rotacije, a opisuje djetetovu procjenu obiteljskih odnosa u smislu nedostaje li zajedništva, ima li konflikata, odobravaju li roditelji djetetovo društvo (Tablica 5). Vjerojatno nesklad odnosa u obitelji na koji upozorava varijabla 11, kao i nedostatak zajedništva, utječe na izbor društva koji roditelji ne prihvaćaju. Naziva se Faktor DF5 procjene odnosa roditelja prema prijateljima, jer ta dimenzija dominira u Faktoru, premda, iz vida ne treba ispustiti procjenu zajedništva i konflikata u obitelji.

Samoprocjenom djece ekstrahirani su faktori koji se odnose na područje interakcije roditelja i djeteta, odnosno na različite aspekte te interakcije kao što su stil roditeljstva, kvaliteta komunikacije, uvažavanje djetetove ličnosti, te zadovoljenje emocionalnih i socijalnih potreba djeteta.

Faktorskom analizom rezultata Skale procjene roditelja na uzorku djece opće populacije (N 712) ekstrahirano je 7 ortoblique faktora, koji opisuju 51.09 % zajedničke varijance.

Nakon rotacije prvi faktor RF1 izdvaja se od ostalih po znatno većoj svojstvenoj vrijednosti, a osim toga, on sam objašnjava 14,4% totalne varijance. Po svojstvenoj vrijednosti i postotku zajedničke varijance, može se još istaći treći faktor RF3, dok su ostali faktori podjednako niskih svojstvenih vrijednosti i udjela u zajedničkoj varijanci. Za ovu Skalu može se reći da ima prvi glavni faktor, zatim treći snažan, te skupinu od pet manje snažnih faktora. Razmotriti će se udio pojedinih varijabli u formiranju faktora.

Prvi, najsnažniji ortoblique faktor Skale opisuje područje interakcije roditelja i djeteta u kojem do izražaja dolazi međusobno uvažavanje (Tablica 6). Ukoliko se roditelji i dijete međusobno uvažavaju, tada roditelji objašnjavaju svoje zahtjeve djetetu, razumiju potrebe djeteta, a dijete ima iskustvo dobronamjernosti svojih roditelja i poštuje dogovor s njima. Negativan pol ovog faktora čine roditeljske izjave o neposlušnosti i lijenosti djeteta, ignoriranju onoga što roditelji govore, te izbjegavanju kazne ili odgovornosti djeteta laganjem. Ovakav opis djetetovog ponašanja ukazuje na lošu interakciju između djeteta i roditelja, nepostojanje međusobnog po-

vjerenja i razumijevanja. Ponekad roditelji postavljaju određene zahtjeve na dijete, u svrhu zadovoljenja vlastite potrebe, a ne poticanja razvoja i odrastanja djeteta. Nekada se smatralo da dijete bezupitno treba slušati svoje roditelje. Neposlušnost djeteta propisivala se njegovim karakteristikama na koje roditelji nisu imali utjecaj, odnosno, od roditelja se očekivao još stroži odnos i povećanje discipliniranja djeteta. Na taj način roditelji su u odnosu spram djeteta bili «moćnici». Budući danas sve više do izražaja dolaze negativne posljedice, uslijed zloupotrebe mogućnosti roditelja da raspolažu s djetetom, sve se više govori o pravima djeteta i propituju se mehanizmi koji će osigurati njihovo poštovanje. U danas važećem obiteljskom pravu položaj roditelja u odnosu prema djeci obilježen je s brojnim odgovornostima i dužnostima, a tek ponekim pravom, zbog toga što su sveukupne aktivnosti roditelja primarno usmjerene na osiguravanje ostvarivanja djetetovih prava i djetetovu opstanku i razvoju (Hrabar, 2000). Stoga ovaj faktor nije nazvan faktorom poslušnosti, jer bi takav naziv faktora podržavao shvaćanje da djeca neupitno trebaju slušati svoje roditelje, što nije u skladu sa suvremenim shvaćanjima kvalitetne interakcije roditelja i djeteta, koju među ostalim obilježava pravo djeteta na participaciju u stvarima koje ga se tiču. Sve navedene odrednice mogle bi se naći pod zajedničkim nazivom interakcije, te je faktor nazvan Faktor RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta.

Drugi ortoblique faktor objašnjava 5.6% zajedničke varijance nakon rotacije, a prema varijablama koje ga određuju može se nazvati Faktor RF2 procjene komunikativnosti (Tablica 7). Viša vrijednost rezultata na faktoru opisuje otvoreno, komunikativno dijete koje afirmira vlastitu autonomiju, nema straha pri istraživanju novih teritorija, ne boji se neuspjeha i poniženja, te ne treba stalnu zaštitu roditelja. Nizak rezultat na Faktoru RF2 govori o zatvorenom, nekomunikativnom, povučenom djetetu, koje se boji odvajanja od roditelja i vlastitog neuspjeha, što se manifestira stidljivošću.

Treći ortoblique faktor objašnjava 8.2% zajedničke varijance nakon rotacije, a definiraju ga

varijable koje opisuju dijete koje nije sigurno u svoju prihvaćenost od strane roditelja, te traži roditeljsko odobravanje za aktivnosti u kojima se vjerojatno trudi udovoljiti očekivanjima roditelja (Tablica 8). Isto tako nastoji pridobiti njihovu pozornost, jer je moguće da osjeća strah i/ili nelagodnu kad nema kontakta s roditeljima. Osjećaj nesigurnosti i potreba za roditeljskom pozornošću mogu biti povezani s ometanjem u uspostavljanju bazičnog povjerenja djeteta u svoju okolinu, koje se prema Eriksonu razvija u prvih 18 mjeseci života. Možda je tijekom razvoja dijete bilo izloženo diskontinuiranoj roditeljskoj brizi u zadovoljavanju osnovnih potreba za hranom, toplinom, tjelesnom ugodom i sigurnošću, koja je pridonijela osjećaju nesigurnosti i potrebi za roditeljskom pozornošću. Moguće je da je i učestalo plakanje, način skretanja pozornosti roditelja na sebe. Dijete koje ima nizak rezultat na ovom faktoru nesigurno je i među vršnjacima. Njegovo samopoštovanje je nisko i stoga je osjetljivo na zadirkivanje. Ovaj faktor može se zvati Faktor RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu. Što je rezultat na ovom faktoru viši, to je dijete sigurnije u sebe, manje je ovisno o roditeljskoj pozornosti i stupanj tolerancije na frustraciju mu je viši.

Četvrti ortoblique faktor objašnjava 6.6% zajedničke varijance nakon rotacije. Nizak rezultat na faktoru upućuje na prisustvo buntovnog ponašanja, autoagresivnosti i osobne zapuštenosti (Tablica 9). Visok rezultat na ovom faktoru opisuje dijete koje među vršnjacima bira prijatelje čije je ponašanje društveno pozitivno, brine se o sebi, ima dobru komunikaciju s roditeljima koju obilježava odsustvo verbalne agresije, laganja i izbjegavanja odgovornosti. Nazvan je Faktor RF4 procjene pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima.

Peti faktor definiran je samo jednom varijablom (Tablica 10), što ga čini neinterpretabilnim. Nazvan je Faktor RF5 prehrane.

Šesti ortoblique faktor objašnjava 5.9% ukupne varijance nakon rotacije. Varijable koje ga opisuju (Tablica 11) sugeriraju da nizak rezultat na faktoru govori o egocentričnosti djeteta, a visok rezultat opisuju dijete koje će rado podijeliti

Tablica 11. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 6

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
27. Nerado s nekim dijeli svoje stvari	.5935
9. Je usmjereno na sebe i egocentrično	.5826
23. Ogovara druge	.5317
20. Zahtjeva trenutno ispunjenje, npr. mora dobiti bicikl odmah, ne može čekati	.4792

Tablica 12. Varijable Skale procjene roditelja koje čine Faktor RF 7

Varijable	standardizirani faktorski koeficijenti
26. O sebi govori s prezirom; ne ističe sebe	.6968
16. Slabo spava; ima noćne more, pati od nesаницe	.5001
17. Previše živi u mašti	.4751
25. Ne uživa sudjelovati u obiteljskoj razonodi	.4139

ti svoje stvari s drugima, koje obraća pažnju na druge, koje izbjegava ogovaranje i ima razvijenu sposobnost odgode zadovoljenja želje. Zbog jasnije orijentacije, nazvan je Faktor RF6 procjene neegocentričnosti.

Sedmi ortoblique faktor (Tablica 12) objašnjava 5.9% zajedničke varijance nakon rotacije. Nizak rezultat na faktoru opisuje dijete koje ima nisko samopoimanje, zabrinuto je i/ili nesigurno, što se odražava na kvalitetu spavanja. Realitet mu je neprivaćan ili pretjerano frustrirajući, pa odabire život u mašti, a u obiteljskom druženju ne nalazi zadovoljstvo. Visok rezultat pretpostavlja da je dijete ponosno na sebe, svjesno vlastite vrijednosti, tijekom spavanja nije opterećeno brigama, rukovodi se realitetom, i uživa u obiteljskoj razonodi. Faktor se može nazvati Faktor RF7 odnosa prema sebi.

Kao i u slučaju ekstrahiranih faktora na osnovu samoprocjene djece, procjenom roditelja također su izdvojeni faktori ponašanja u obitelji koji opisuju interakciju djece i roditelja koja se ovdje ogleda u postignuću u psihosocijalnom razvoju djeteta.

Može se zaključiti da je faktorskom analizom izolirano pet ortoblique faktora Skale procjene

učenika "Dom" i šest interpretabilnih ortoblique faktora Skale procjene roditelja. Svi faktori pozitivno su usmjereni što znači da viši rezultat upućuje na uspješniju osobnu i socijalnu adaptaciju.

Korelacija utvrđenih faktora s rezultatima djece UKR

U daljnjoj analizi razmotriti će se povezanost, na općem uzorku utvrđenih faktora Skale procjene učenika "Dom" i faktora Skale procjene roditelja s rezultatima djece UKR. Na taj način utvrđuje se odgovara li utvrđena struktura skala, strukturi ponašanja u obitelji za djece UKR. Očekuje se da će faktorska struktura skala, odnosno varijable koje definiraju Faktore biti povezane s rezultatima djece UKR.

Korelacijskom analizom utvrđena je statistički značajna, srednje visoka korelacija rezultata ispitnika UKR s faktorima Skale procjene učenika "Dom" (Tablica 13). Najviše i značajne korelacije nalaze se upravo između faktora i onih varijabli koje ih strukturalno određuju.

Na osnovi povezanosti strukture faktora dobivenih na uzorku opće populacije (N 778) s rezultatima djece UKR (N 161), mogu se pri-

hvatiti postojeći faktori kao temelj interpretacije rezultata djece UKR.

Ukupan rezultat Skale (Tablica 14) snažno je povezan kod djece UKR s prvim, najvećim, Faktorom DF1 procjene odnosa s roditeljima. Ostale korelacije upućuju većinom na umjerenu povezanost sumarnog rezultata na Skali s faktorima Skale. Niska, ali značajna povezanost, utvrđena je u odnosu na procjenu uvažavanja djeteta.

Može se ustvrditi da faktori hrvatske adaptacije Skale procjene učenika "Dom", ekstrahirani na uzorku ispitanika opće populacije, uglavnom visoko koreliraju s rezultatima djece UKR na varijablama koje ih definiraju. Na osnovi toga može se ustvrditi da je utvrđena faktorska struktura Skale prikladna za interpretaciju rezultata djece UKR.

U daljnjoj analizi razmotrit će se povezanost, na uzorku opće populacije (N 712) utvrđenih faktora Skale procjene roditelja s rezultatima djece UKR (N 123) na varijablama Skale. Zbog velikog raspona dobi, analizom varijance ispitana je značajnost razlike između rezultata djece mlađe, srednje i starije osnovnoškolske dobi za uzorak djece UKR. Utvrđeno je da djeca UKR imaju statistički značajno različite rezultate u ovisnosti o dobnoj skupini ($F(2,120)=6.65$; $p<.0020$). Slijedom tog nalaza, u analizi povezanosti faktora Skale procjene roditelja s rezultatima djece UKR razmatrati će se posebno svaka dobna skupina. Djeca UKR podijeljena su po dobnim skupinama na djecu mlađe, srednje i starije osnovnoškolske dobi.

Na taj način ispitana je korelacija faktora Skale procjene roditelja s rezultatima mlađe djece UKR (N 22), djece srednje osnovnoškolske dobi UKR (N 64), djece starije osnovnoškolske dobi UKR (N 37). Utvrđene korelacije statistički su značajne na razini vjerojatnosti od .05. Očekuje se da će faktorska struktura skale, odnosno varijable koje definiraju faktore biti povezane s rezultatima djece UKR u sve tri dobne skupine. Korelacije do .29 smatrane su niskima, od .30 do .59 umjerenima, a iznad .60 snažnim korelacijama.

Iz Tablica 15 - 17 vidljivo je da rezultati djece UKR sve tri dobne skupine na varijablama koje

određuju faktore Skale procjene roditelja pozitivno koreliraju s tim faktorima. Uglavnom je riječ o snažnim korelacijama, ali su prisutne i umjerene, pa i slabe korelacije faktora s rezultatima djece UKR na varijablama koje ga određuju. Budući je uzorak djece UKR podijeljen na tri manja uzorka, zbog manjeg broja ispitanika slabe i neke umjerene korelacije nisu se pokazale značajnima, no svejedno, ukazuju na povezanost, a za pretpostaviti je da bi na većem broju ispitanika one bile i značajne.

Korelacija rezultata procjene roditelja djece UKR s Faktorom RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta, Faktorom RF2 procjene komunikativnosti i Faktor RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu pokazuje da u sve tri dobne skupine djece UKR postoji većinom snažna, a potom i umjerena statistički značajna povezanost faktora i varijabli koje ih određuju. Stoga se može reći da su navedeni faktori prikladni za interpretaciju rezultata djece UKR svih triju dobnih skupina.

Faktor RF4 procjene pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima na uzorku mlađe djece UKR ima umjereno snažnu korelaciju s tri varijable koje ga strukturno određuju, s autoagresivnošću ima slabu povezanost, a s laganjem vrlo nisku korelaciju. U djece srednje dobi Faktor RF4 procjene pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima umjereno korelira s četiri od pet varijabli koje ga strukturno određuju, a nisku korelaciju ima s nemarom za osobnu higijenu. Rezultati starije djece UKR upućuju na visoke korelacije s dvije varijable, a umjerene s ostale tri varijable koje Faktor strukturno određuju.

Prema tome, ovaj faktor na uzorku djece UKR mlađe dobi nema dimenziju autoagresivnosti i laganja, a kod djece UKR srednje osnovnoškolske dobi nema dimenzije osobne zapuštenosti. Tek kod djece UKR starije dobi faktor korelira sa svim varijablama koje ga strukturno određuju. Treba napomenuti da je riječ o četvrtom ortoblique faktoru koji spada u grupu faktora s niskom svojstvenom vrijednošću, koji objašnjava 6.6% zajedničke varijance nakon rotacije.

Faktor RF6 procjene neegocentričnosti ima značajne umjerene i snažne korelacije s rezultati-

Tablica 13. Rezultati korelacije Faktora Skale procjene učenika "Dom" (SPU D) s rezultatima skupine UKR (N 161) na istoj skali

Varijable SPU Dom	DF 1	DF 2	DF 3	DF 4	DF 5
	UKR	UKR	UKR	UKR	UKR
1. Roditelji me previše "gnjave"	.49*	.27*	-.08	-.03	-.02
2. Nemam dosta slobode kod kuće	.64*	-.06	.07	.12	.09
3. Roditelji se prema meni odnose kao prema sasvim malom djetetu.	.37*	.06	.04	.09	-.04
4. Razmišljam o tome da pobjegnem od kuće	.55*	-.19*	-.06	-.34*	.37*
9. Imam neke prijatelje koje ne pozivam k sebi kući.	.12	-.03	.10	-.07	.73*
11. Često se prepirem sa članovima obitelji.	.06	.49*	-.20*	.13	.15
12. Moja obitelj ne radi mnogo stvari zajedno, kao što su izlasci ili zajedničke igre.	.25*	.19*	-.07	.05	.43*
15. Kada mi roditelji ne dopuste nešto što želim, potpuno zašutim i uopće ne govorim	-.02	-.17*	.59*	.22*	.04
17. Roditelji ne provode dovoljno vremena samnom.	.49*	.05	.09	.12	.16
18. Roditelji kažu da sam nesnalažljiv i nespretn.	.36*	.31*	.14	.05	-.14
20. Moji roditelji ne prihvaćaju neke od mojih prijatelja.	.19*	.01	.05	.11	.58*
33. Muče me noćne more i ružni snovi.	.11	.06	.64*	-.14	.00
35. Roditelji previše očekuju od mene.	.31*	.02	.05	.34*	.19*
39. Roditelji mi ne dopuštaju da noć provedem izvan kuće.	.10	.04	-.06	.66*	.08
47. Često prekršim pravila koja postavljaju moji roditelji.	.08	.55*	.09	.12	.26*
48. Nikada nije po mome kod kuće.	.22*	-.04	.15	.39*	.20*
49. Stidljiv sam pred prijateljima mojih roditelja.	-.04	.39*	.60*	-.07	-.01
51. Kod kuće se neprestano izvlačim od svojih obaveza.	.05	.63*	.08	-.04	.10
57. Ne slušam kada mi roditelji nešto govore.	.10	.68*	.16*	-.09	-.22*
58. Kod kuće previše vremena provodim sanjareći.	.24*	.05	.29*	-.01	.03

Tablica 14. Korelacija između Faktora i ukupnog rezultata Skale procjene učenika "Dom" (SPU D) za uzorak djece UKR (N 161)

Faktori Skale procjene učenika: Dom	SPU D - uk djeca UKR
Faktor DF1 procjene odnosa s roditeljima	.60*
Faktor DF2 procjene komunikacije	.41*
Faktor DF3 procjene emocionalne reakcije djeteta	.39*
Faktor DF4 procjene uvažavanja	.26*
Faktor DF5 procjene odnosa roditelja prema prijateljima	.40*

ma djece UKR, u sve tri dobne skupine, na varijablama koje ga određuju. Iznimka je u skupini mlađe djece UKR gdje je utvrđena umjerena, ali ne statistički značajna korelacija faktora i varijable koje opisuje potrebu za trenutnim ispunjenjem želje. S obzirom da se radi o maloj skupini djece, te umjereno visokoj korelaciji, za pretpostaviti je da bi ona bila značajna u većoj skupini.

Faktor RF7 procjene odnosa prema sebi kod mlađe djece UKR umjereno korelira s tri varijable koje ga određuju, a slabo s niskim samopoimanjem, prvom varijablom koja određuje ovaj faktor, pa je on upitan za interpretaciju rezultata djece UKR mlađe dobi. Isti faktor kod djece srednje dobi UKR ima umjerene korelacije s prve tri varijable koje ga određuju, a s jednom (ne uživa u obiteljskoj rasonodi), koja ima najmanji faktorski koeficijent, faktor ima slabu korelaciju. Kod starije djece UKR dvije varijable koje strukturiraju faktor, teškoće spavanja i neuživanje u obiteljskoj rasonodi, snažno s njim koreliraju, nisko samopoimanje umjereno, a pretjerano maštanje slabo.

Korelacije faktora s ukupnim rezultatom Skale procjene roditelja (Tablica 18) pokazuju da je procjena roditelja o ponašanju kod kuće snažno povezana s prvim i najsnažnijim otroblisque Faktorom RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta kod sve tri dobne skupine djece UKR.

Za djecu mlađe osnovnoškolske dobi UKR jedino Faktor RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta ima značajnu korelaciju. Ostale korelacije su slabe, a zbog malog uzorka nisu značajne. Kod djece UKR srednje osnovnoškolske dobi ukupan

rezultat umjereno je povezan s Faktorom RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu i s Faktorom RF6 procjene neegocentričnosti, a nešto slabije je povezan s Faktorom RF7 procjene odnosa prema sebi. Ukupan rezultat djece starije osnovnoškolske dobi UKR, osim korelacije s prvim Faktorom, ima umjerene korelacije s Faktorom RF4 procjene pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima, Faktorom RF6 procjene neegocentričnosti i s Faktorom RF7 procjene odnosa prema sebi.

Treba napomenuti da Faktor RF2 procjene komunikativnosti nije značajno povezan sa sumarnim rezultatom niti u jednoj od ispitanih skupina. Ipak, između sumarnog rezultata i ovog faktora postoji slaba povezanost, ali zbog malog broja ispitanika ta povezanost nije značajna.

Korelacija sumarnog rezultata s faktorima potvrđuje nalaz faktorske analize, jer korelacije govore o jednom glavnom faktoru koji objašnjava najveći dio ukupnog rezultata, kao što taj isti faktor ima najvišu svojstvenu vrijednost i objašnjava najveći dio zajedničke varijance u faktorskoj analizi.

Može se ustvrditi da je struktura ponašanja kod kuće dobivena na osnovi procjene roditelja definirana sa sedam ekstrahiranih faktora, od kojih je šest interpretabilno. U analizi korelacija faktora s varijablama koje ih definiraju na uzorku djece UKR utvrdilo se da su za interpretaciju rezultata djece UKR prikladni prvenstveno Faktor RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta, Faktor RF2 procjene komunikativnosti, Faktor RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu i Faktor RF6 procjene neegocentričnosti.

Tablica 15. Korelacije rezultata djece UKR mlađe osnovnoškolske dobi (N 22) na varijablama Skale procjene roditelja s faktorima iste Skale

Varijable SPR Moje dijete...	RF 1	RF 2	RF 3	RF 4	RF 5	RF 6	RF 7
1. je verbalno agresivno prema roditeljima	.40	-.14	.05	.54*	-.38	.07	-.28
2. ne poštuje pravila koja postave roditelji	.41	.15	-.23	.86*	-.30	-.16	-.01
3. previše jede, debelo je	.10	.38	-.26	-.04	.70*	.16	-.23
4. prigovara kad mora obavljati zadane kućne poslove	.72*	-.20	-.09	.02	.01	-.29	.13
5. ne sluša naputke	.90*	-.03	-.43*	.28	.07	-.26	.05
6. laže kako bi izbjeglo kaznu ili odgovornost	.57*	.14	-.15	.03	.14	-.17	-.15
7. ima društvo koje roditelji ne odobravaju	.25	.01	-.01	.58*	.00	-.24	-.13
8. nije vođa među vršnjacima	.09	.24	.02	-.35	.56*	.05	.44*
9. je usmjereno na sebe i egocentrično	-.21	.05	-.07	-.19	.22	.71*	.08
10. je stidljivo i drži se roditelja	-.28	.77*	.12	.25	-.05	.16	.10
11. je lijeno	.76*	-.12	.01	-.06	.47*	-.25	.10
12. nema redovitih aktivnosti s roditeljima (kupovina, igre loptom itd.)	.31	.07	-.43*	.61*	-.29	-.05	-.11
13. je autoagresivno (čupa si kosu, grebe se do krvi itd.)	-.25	.07	.03	.24	.26	.23	.15
14. pretjerano traži roditeljsku pohvalu	-.07	-.18	.69*	-.14	-.10	.23	-.37
15. ne mari za osobnu higijenu; pranje zubi, kupanje, češljanje	.47*	-.05	-.02	.45*	-.10	.13	-.08
16. slabo spava; ima noćne more, pati od nesanice	.05	.17	.09	.36	.10	.14	.50*
17. previše živi u mašti	-.08	-.17	.38	-.38	.12	.21	.42*
18. nerado prima naredbe od roditelja	.75*	-.12	-.12	.28	-.11	-.43*	-.20
19. je pretjerano osjetljivo na zadirkivanje	-.10	.12	.52*	-.09	-.25	-.15	.38
20. zahtjeva trenutno ispunjenje, npr. mo-ra dobiti bicikl odmah, ne može čekati	.29	-.14	.20	.04	.17	.36	-.17
21. premalo govori, neverbalno je	-.17	.86*	-.38	-.15	.37	.34	.36
22. je nepouzđano s novcem; kupuje nagonski; ne može mu se povjeriti novac	-.01	.08	.11	-.02	.14	-.18	.23
23. ogovara druge	-.27	-.06	.12	-.37	.36	.71*	.30
24. ne poštuje vrijeme za gašenje svjetla (spavanja)	.69*	-.23	-.05	.24	-.08	-.10	.07
25. ne uživa sudjelovati u obiteljskoj razonodi	.32	.48*	-.52*	.30	-.09	-.11	.44*
26. o sebi govori s prezirom; ne ističe sebe	.14	.45*	-.26	-.32	.44*	.33	.26
27. nerado s nekim dijeli svoje stvari	.07	.30	.03	.21	.23	.54*	-.31
28. ne sluša kada roditelji govore	.74*	-.07	-.28	.24	.14	-.14	.14
29. zahtjeva pretjeranu roditeljsku pozornost	-.12	-.34	.61*	-.16	.17	-.15	-.13
30. pretjerano plače	-.02	-.01	.57*	-.19	.15	-.33	.23

Tablica 16. Korelacije rezultata djece UKR srednje osnovnoškolske dobi (N 64) na varijablama Skale procjene roditelja s faktorima iste Skale

Varijable SPR Moje dijete...	RF 1	RF 2	RF 3	RF 4	RF 6	RF 7
1. je verbalno agresivno prema roditeljima	.43*	-.28*	.23	.36*	.41*	-.14
2. ne poštuje pravila koja postavljaju roditelji	.66*	-.23	.13	.34*	.11	-.15
3. previše jede, debelo je	-.04	-.00	.13	-.10	.05	.26*
4. prigovara kad mora obavljati zadane kućne poslove	.63*	-.12	.21	.06	.27*	-.13
5. ne sluša naputke	.75*	.13	.26*	.09	.11	.08
6. laže kako bi izbjeglo kaznu ili odgovornost	.37*	-.16	.02	.46*	.07	.15
7. ima društvo koje roditelji ne odobravaju	-.05	-.12	-.05	.40*	-.04	.40*
8. nije vođa među vršnjacima	.12	.21	.01	-.47*	-.02	.49*
9. je usmjereno na sebe i egocentrično	.21	.03	.00	-.11	.64*	.17
10. je stidljivo i drži se roditelja	.07	.78*	.04	-.27*	.10	-.03
11. je lijeno	.64*	.19	.16	-.39*	.10	.16
12. nema redovitih aktivnosti s roditeljima (kupovina, igre loptom itd.)	.26*	.19	.09	.25*	-.19	.23
13. je autoagresivno (čupa si kosu, grebe se do krvi itd.)	.15	-.07	-.02	.43*	.21	.10
14. pretjerano traži roditeljsku pohvalu	.19	.04	.69*	-.17	.12	-.15
15. ne mari za osobnu higijenu; pranje zubi, kupanje, češljanje	.15	.19	.01	.15	-.12	.20
16. slabo spava; ima noćne more, pati od nesanice	-.03	-.20	.22	.21	-.01	.58*
17. previše živi u mašti	.20	-.06	.28*	-.17	.29*	.53*
18. nerado prima naredbe od roditelja	.77*	.01	.10	.00	.08	.02
19. je pretjerano osjetljivo na zadirkivanje	.40*	.40*	.59*	-.19	-.10	-.00
20. zahtjeva trenutno ispunjenje, npr. mo- ra dobiti bicikl odmah, ne može čekati	.24	-.28*	.42*	.15	.43*	-.16
21. premalo govori, neverbalno je	.15	.73*	.09	-.03	.01	-.05
22. je nepouzđano s novcem; kupuje na- gonski; ne može mu se povjeriti novac	.35*	.07	.05	.15	.19	-.06
23. ogovara druge	.26*	-.21	-.17	-.08	.48*	.36*
24. ne poštuje vrijeme za gašenje svjetla (spavanja)	.42*	-.09	.04	-.16	-.02	.42*
25. ne uživa sudjelovati u obiteljskoj razonodi	.16	.20	-.31*	.13	.24	.19
26. o sebi govori s prezirom; ne ističe sebe	.21	.02	.02	-.04	.02	.56*
27. nerado s nekim dijeli svoje stvari	.11	.45*	.34*	-.08	.50*	-.27*
28. ne sluša kada roditelji govore	.61*	.00	.16	.02	.30*	.11
29. zahtjeva pretjeranu roditeljsku pozornost	.22	-.05	.76*	-.04	-.04	-.10
30. pretjerano plače	.12	.17	.47*	.19	-.06	.02

Tablica 17. Korelacije rezultata djece UKR starije osnovnoškolske dobi (N 37) na varijablama Skale procjene roditelja s faktorima iste Skale

Varijable SPR Moje dijete...	RF 1	RF 2	RF 3	RF 4	RF 6	RF 7
1. je verbalno agresivno prema roditeljima	.56*	-.06	.03	.64*	.29	.14
2. ne poštuje pravila koja postave roditelji	.60*	.10	.07	.61*	.18	.15
3. previše jede, debelo je	.25	-.02	.21	.08	-.17	.08
4. prigovara kad mora obavljati zadane kućne poslove	.56*	-.08	.36*	.09	.07	.15
5. ne sluša naputke	.71*	.17	-.03	.62*	-.00	.18
6. laže kako bi izbjeglo kaznu ili odgovornost	.60*	.16	-.00	.51*	.48*	.41*
7. ima društvo koje roditelji ne odobravaju	.45*	.12	-.29	.74*	.13	.13
8. nije vođa među vršnjacima	-.10	.30	.05	-.24	.33*	.14
9. je usmjereno na sebe i egocentrično	.25	.14	-.14	.18	.63*	.35*
10. je stidljivo i drži se roditelja	.00	.39*	.63*	-.26	.02	-.04
11. je lijeno	.58*	-.01	-.02	.31	-.09	-.13
12. nema redovitih aktivnosti s roditeljima (kupovina, igre loptom itd.)	.54*	.07	-.20	.50*	-.03	-.18
13. je autoagresivno (čupa si kosu, grebe se do krvi itd.)	.08	-.20	.23	.58*	.20	.15
14. pretjerano traži roditeljsku pohvalu	.25	.01	.66*	-.21	.05	.13
15. ne mari za osobnu higijenu; pranje zubi, kupanje, češljanje	.47*	.09	.01	.54*	-.12	.19
16. slabo spava; ima noćne more, pati od nesanice	-.09	-.12	.12	.33*	.44*	.67*
17. previše živi u mašti	.14	-.23	.65*	-.10	.06	.18
18. nerado prima naredbe od roditelja	.79*	.00	.15	.21	-.07	-.14
19. je pretjerano osjetljivo na zadirkivanje	.27	.15	.70*	-.21	-.05	.01
20. zahtjeva trenutno ispunjenje, npr. mo-ra dobiti bicikl odmah, ne može čekati	.14	.00	.36*	.01	.57*	.10
21. premalo govori, neverbalno je	-.05	.65*	-.07	.06	.53*	.32
22. je nepouzđano s novcem; kupuje nagonski; ne može mu se povjeriti novac	.11	.19	.13	.38*	.56*	.42*
23. ogovara druge	.09	.03	.01	.12	.79*	.52*
24. ne poštuje vrijeme za gašenje svjetla (spavanja)	.22	-.23	.37*	-.01	.42*	.46*
25. ne uživa sudjelovati u obiteljskoj razonodi	.23	.02	-.52*	.62*	.44*	.60*
26. o sebi govori s prezirom; ne ističe sebe	.16	.19	.12	.28	.26	.59*
27. nerado s nekim dijeli svoje stvari	.30	.20	.01	.43*	.59*	.28
28. ne sluša kada roditelji govore	.53*	.20	-.00	.44*	.38*	.33*
29. zahtjeva pretjeranu roditeljsku pozornost	.17	.17	.56*	.09	.21	.22
30. pretjerano plače	.28	-.27	.45*	.41*	.14	.37*

Tablica 18. Korelacija između faktora i ukupnog rezultata Skale procjene roditelja (SPR) za uzorak djece UKR

Faktori Skale procjene roditelja	SPR - uk djeca UKR		
	mladi (N 22)	srednji (N 64)	stariji (N 37)
Faktor RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta	.60*	.71*	.60*
Faktor RF2 procjene komunikativnosti	.23	.20	.16
Faktor RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu	.06	.44*	.31
Faktor RF4 pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima	.28	.02	.51*
Faktor RF6 procjene neegocentričnosti	.11	.32*	.49*
Faktor RF7 odnosa prema sebi	.22	.29*	.46*

Faktor RF4 procjene pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima na uzorku djece UKR mlađe dobi nema dimenzije autoagresivnosti i laganja, a kod djece UKR srednje osnovnoškolske dobi nema dimenzije osobne zapuštenosti. Tek kod djece UKR starije dobi Faktor korelira sa svim varijablama koje ga strukturno određuju. Faktor RF7 procjene odnosa prema sebi na uzorku mlađe djece UKR nema dimenziju samopoznavanja, kod djece srednje dobi nema aspekta uživanja u obiteljskoj raznodoli, a u starijoj dobi nema pretjeranog maštanja. Prema tome, Faktor RF4 prikladan je samo za interpretaciju rezultata djece UKR starije osnovnoškolske dobi, a Faktor RF7 uopće nije prikladan za interpretaciju rezultata djece UKR.

Zaključak

Treba imati u vidu ograničenost jednog instrumenta, kao što je BRP-2, u odnosu na svu kompleksnost područja obiteljskih odnosa i ponašanja koja proizlaze iz tih odnosa.

Ekološki sustav obitelji, određen baterijskim instrumentom BRP-2, opisuje interakciju roditelja i djeteta koja je određena stilom roditeljstva, kvalitetom komunikacije, razinom uvažavanja djetetove ličnosti, zadovoljenja emocionalnih i socijalnih potreba djeteta, kao i postignućem u psihosocijalnom razvoju djeteta. Ekstrahirano je

pet faktora samoprocjene djece i šest faktora procjene roditelja. Samoprocjenom djece izolirani su Faktor DF1 procjene odnosa s roditeljima, Faktor DF2 procjene komunikacije, Faktor DF3 procjene emocionalne reakcije djeteta, Faktor DF4 procjene uvažavanja i Faktor DF5 procjene odnosa roditelja prema prijateljima, a s obzirom na njihove značajne korelacije s varijablama koje ih strukturno određuju, mogu se koristiti u interpretaciji rezultata djece UKR. Procjenom roditelja ekstrahirani su: Faktor RF1 procjene interakcije roditelja i djeteta, Faktor RF2 procjene komunikativnosti, Faktor RF3 procjene povjerenja u sebe i svoju okolinu, Faktor RF4 pozitivnosti ponašanja prema sebi i roditeljima, Faktor RF6 procjene neegocentričnosti i Faktor RF7 odnosa prema sebi, s tim da su za interpretaciju rezultata djece UKR prikladna četiri navedena faktora, a nisu prikladni Faktor RF4 i Faktor RF7.

Ovim istraživanjem utvrđena struktura ponašanja djece usporenog kognitivnog razvoja u obiteljima otvara mogućnost daljnjeg ispitivanja kvalitete interakcije djece ove populacije i njihovih roditelja. Spoznaje o kvaliteti komunikacije, uvažavanju djetetove ličnosti, zadovoljenju emocionalnih i socijalnih potreba djeteta, povjerenju u sebe i svoju okolinu, kao i o razini egocentričnosti, kada se radi o djeci usporenog kognitivnog razvoja, otvoriti će nove perspektive u razmatranju obiteljske dinamike te pokazati u kojem razvojnem razdoblju, i u vezi kojih

teškoća su najveće potrebe za radom defektologa. Na temelju tih spoznaja mogu se organizirati edukacije za roditelje, uvesti novi edukacijsko-rehabilitacijski postupci s ciljem podizanja kompetencije i zadovoljstva djece usporenog kognitivnog razvoja, kao i unijeti novi programi u profesionalno usavršavanje defektologa. Uvid u razinu adaptivnog ponašanja kod kuće dati će smjernice za daljnja nastojanja na unapređenju

kvalitete života djece usporenog kognitivnog razvoja i njihovih obitelji.

Pored toga, budući praksa u Hrvatskoj oskudjeva mjernim instrumentima za procjenu ponašanja djece s posebnim potrebama, doprinos ovog istraživanja je i u uvođenju Skale procjene učenika: Dom i Skale procjene roditelja kao novih instrumenata procjene ponašanja u obiteljskoj sredini.

Literatura

- Bašić, J. (1990): Razlike u odnosima roditelja prema predškolskoj djeci koja manifestiraju odnosno ne manifestiraju neke oblike poremećaja u ponašanju, *Defektologija*, 26, 1, 69-81.
- Bašić, J., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1993): Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima. *Alinea*, Zagreb.
- Bašić, J. & Žižak, A. (1994): Značaj komunikacije u obitelji za pojavu poremećaja u ponašanju djece osnovnoškolske dobi, *Kriminologija i socijalna integracija*, 2, 1, 1-9.
- Bašić, J. & Ferić, M. (2000): Rizici u komunikaciji obitelji adolescenata, Položaj adolescenata u obitelji, *Zbornik radova, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Ministarstvo rada i socijalne skrbi*, 81-98.
- Brajša, P. (1991): Interpersonalna komunikacija u obitelji, *Defektologija*, 28, 2, 117-125.
- Brown, L. & D.D. Hammill (1990): *Behavior Rating Profile, Second Edition, Examiner's Manual*. Pro-ed, Austin, Texas.
- Deković, M. & Raboteg-Šarić, Z. (1997): Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima, *Društvena istraživanja*, 6, 4-5 (30-31), 427-445.
- Fromm, E. (1984): *Autoritet i porodica*. Naprijed - Zagreb, Nolit - Beograd, August Cesarec - Zagreb.
- Hamachek, D. (1995): *Psychology in Teaching, Learning and Growth*. Allyn and Bacon, Boston.
- Hrabar, D. (2000): Odgovornost, dužnost i prava roditelja, *Dijete i društvo*, 2, 2, 253-254.
- Igrić Lj. (1990): Adaptivno ponašanje učenika s mentalnom retardacijom u relaciji s nekim prediktorima, *Defektologija*, 26, 2, 163-177.
- Igrić, Lj., Stančić, Z. (1990): Neke razlike u adaptivnom ponašanju učenika bez teškoća u razvoju i učenika s mentalnom retardacijom, *Defektologija*, 26, 2, 193-200.

- Igrić, Lj. (1991): Struktura nepoželjnih oblika ponašanja u osoba s mentalnom retardacijom, *Defektologija*, 29, 2, 51-61.
- Igrić, Lj., Fulgosi-Masnjak, R. (1991): AAMD Skala adaptivnog ponašanja, Priručnik. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
- Igrić, Lj., A. Žic, Krleža-Barbić (1992): Socijalna adaptacija djece s mentalnom retardacijom i njihova socijalna zrelost, *Defektologija*, 28, 1-2 suplement (2), 29-45.
- Igrić, Lj., Bezuk, J., Morović, J. (1994): Neki učinci rada s obitelji na razvoj djece s posebnim potrebama, U: «Naša obitelj danas» Zbornik radova Republike Hrvatske, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 43-50.
- Igrić, Lj., Fulgosi-Masnjak, R., Žic, A. (1997): Assessment of Behavioural and Emotional Problems in Learning Disabled Children, International Congress III on the Dually Diagnosed, Mental Health Aspects of Mental Retardation, April 9 -12, 1997, Montreal, Canada, 45-50.
- Igrić, Lj. (1999): Uloga obitelji u skrbi za djecu i mladež s teškoćama u razvoju, U: «Obitelj u suvremenom društvu» Zbornik radova, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 155-159.
- Mavrin-Cavor, Lj. (1988): Neki socijalizacijski efekti integracije djece usporenog kognitivnog razvoja, *Defektologija*, 24, 1, 81-93.
- Mavrin-Cavor, Lj. i S. Kocijan (1987): Uspoređivanje napretka u socijalizaciji učenika usporenog kognitivnog razvoja u različitim oblicima odgojno-obrazovnog rada, *Defektologija*, 23, 1, 125-136.
- Rot, N. (1979): Socijalizacija. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Russell, A.T. & Forness, S. R. (1985): Behavioral Disturbance in Mentally Retarded Children in TMR and EMR Classrooms, *American Journal of Mental Deficiency*, 89, 4, 338-344.
- Stančić, V., Mavrin-Cavor, Lj., Levandovski, D. (1984): Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja. Opis istraživanja, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
- Stančić, Z. i J. Škrinjar (1992): Razlike u procjeni roditelja i nastavnika o ponašanju učenika s mentalnom retardacijom, *Defektologija*, 28, 1-2 suplement (2), 63-75.
- Teodorović, B. i Levandovski, D. (1986): Odnos roditelja prema djetetu s mentalnom retardacijom. Fakultet za defektologiju, Sveučilišta u Zagrebu.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998): Dječja psihologija. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Vulić-Protić, A. (2000): Struktura anksioznosti i depresivnosti u djece i adolescenata: Provjera hijerarhijskog modela, Neobjavljena doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet.
- Vulić-Protić, A. (2002): Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata, *Suvremena psihologija*, 5, 1, 31-51.
- Žic, A., Nikolić, B., Igrić, Lj. (1997): Utjecaj integrativne gestalt terapije na usvojenost vještina i navika svakodnevnog života, *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, 33, 2, 133-142.

The Structure of a Child's Behavior in the Family

Abstract

The goal of this study is to define the structure of child's behavior in the family according to children's self-assessment and their parent's assessment. In the study the initial assumption was that the defined structure of the behavior in the families of an average population will be significantly correlated with the results of children with delayed cognitive development and the results of their parents measure on at the same instrument.

According to this it would be possible to conclude whether the extracted factors are applicable for interpretation of results of children with delayed cognitive development.

In order to analyze the factor's structure random sample consists of 778 children of average population (both genders), age 8 to 15 years and 9 months. To investigate how the factors are correlated with the results of children with delayed cognitive development another sample was formed of 161 pupils, both gender, age 7 to 16.

Structure of behavior at home has been investigated by Croatian adaptation of Students' Rating Scale: Home and by Croatian adaptation of Parent Rating Scale that are the part of battery of instruments Behavior Rating Profile II, BRP-2 (Brown, Hammill, 1990).

The family ecological system, defined by this instrument, describes the aspects of interactions among parents and children which relay to the style of parenting, quality of communication, respecting child's personality, meeting emotional and social needs of as well as achievement in psychosocial development of the child. Five factors of children self-assessment and six factors of parents' assessment were extracted.

According to the obtained correlation it could be concluded that all 5 factors of children's self assessment and 4 factors of parents' assessment are suitable for interpretation of the results of children with delayed cognitive development.

Key words: *behavior, family, parent, child, interaction, children with delayed cognitive development*